

СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО РЕПОЗИТАРІЮ ВІННИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

На досвіді роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського показано створення інституційного репозитарію та його значення у поширенні результатів наукових досліджень для вчених, університету та бібліотеки.

На опыте работы библиотеки Винницкого государственного педагогического университета имени Михаила Коцюбинского показано создание институционального репозитария, его значение в распространении результатов научных исследований для ученых, университета и библиотеки.

The experience of the library of Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhailo Kotsyubinsky shows depicts the creation of institutional repository and its importance in the dissemination of research results to scientists, the university and libraries.

Ключові слова: бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, електронні ресурси, відкритий доступ, інституційний репозитарій, вебметричний рейтинг.

Постановка проблеми. Всесвітня мережа Інтернет дає можливість науковим працівникам зробити результати їхніх досліджень доступними, відкритими для використання. Така можливість називається відкритим доступом (Open Access). Наукові статті у відкритому доступі – це безкоштовні он-лайн примірники рецензованих журнальних статей, виступів на конференціях, технічних та наукових звітів, дослідницьких, навчальних матеріалів, лекцій, мультимедійних матеріалів тощо. Публікації науковців у відкритому доступі є доступними для більшої кількості читачів, що значно збільшує індекс цитування та інтегрування в структуру наукових досліджень. Одним із шляхів популяризації та використання відкритого доступу є створення інституційного репозитарію (електронного архіву наукових публікацій). Проблема створення та функціонування інституційного репозитарію має важливе значення як для науковців, так для працівників бібліотек вищих навчальних закладів, головним завданням яких є забезпечення навчального процесу та науково-дослідної діяльності університету, створення якісних та оперативних електронних ресурсів.

Мета статті. В наш час інформатизації та реформування освіти важливими завданнями бібліотеки вищого навчального закладу є формування електронних ресурсів, популяризація ідей відкритого доступу, побудова загальнодоступних архівів наукової інформації, підвищення вебметричного рейтингу університету. Адже саме бібліотеки активно впроваджують нові інформаційно-комунікаційні технології, беруть участь в організації і підтримці репозитарію, пропагуючи переваги відкритого доступу для наукової інформації. Важливо те, що значну роль у зміцненні позицій відкритого доступу, зокрема у створенні та підтримці репозитаріїв відіграють саме бібліотеки, які починають виконувати нову видавничу роль [3]. Головна мета даної статті – на досвіді роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського показати значення відкритого доступу, інституційного репозитарію для наукових працівників, університету та бібліотеки.

Аналіз досліджень. Питання створення репозитарію відкритого доступу є темою дослідження науковців та практиків бібліотечної галузі. Цій проблематиці присвячено чимало робіт, дана тема розглядається на наукових конференціях, висвітлюється на сторінках фахових видань вітчизняними та світовими науковими працівниками, практиками освітянської та бібліотечної галузі, серед яких К. Лінч, Я. Шрайберг, Т. Ярошенко, Г. Захарова, М. Гончаров, К. Колосов та багато інших.

Визначення терміну, прийнятого в рамках Будапештського проекту (лютий 2002 р.), «відкритий доступ» визначається як «не маючий фінансових або інших бар'єрів, крім доступу до самого Інтернету». Система відкритого доступу розвивається за двома напрямками: журнали відкритого доступу та тематичні або інституційні репозитарії [2]. Численні дефініції репозитарію знаходимо в словниках та у публікаціях науковців. Репозитарій – місце, де зберігаються та підтримуються дані у вигляді файлів, доступних для подальшого зберігання по мережі.

Створення відкритого доступу розглядається вітчизняними та зарубіжними науковцями вже давно, однак і на часі залишаються актуальними. Останніми роками розробки і дослідження в галузі організації інституційних репозитаріїв стали одним із привабливих напрямлень розвитку університетських бібліотек.

Виклад основного матеріалу. Робота з організації та формування репозитарію у нашому університеті здійснюється відповідно до затвердженого «Положення про Інституційний репозитарій Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (ІгVSPU)», яке розроблено бібліотекою, розглянуто науково-методичною радою та затверджено вченою радою університету. Саме Положення визначає основні поняття, склад, призначення та завдання і регламентує основні засади організації та управління електронним репозитарієм педуніверситету.

Інституційний репозитарій Вінницького педуніверситету (далі – ІгVSPU) є веб-орієнтована, кумулятивна та постійна база даних, електронний архів наукових публікацій, у якому накопичуються документи наукового, навчального та методичного призначення, створені викладачами, аспірантами, студентами та іншими особами. Інституційний репозитарій відкритого доступу надає можливість постійного безкоштовного повнотекстового доступу до публікацій наукових працівників педуніверситету через мережу Інтернет і є частиною загальної електронної колекції бібліотеки університету.

Основне призначення ІгVSPU – накопичення, систематизація та зберігання в електронному вигляді інтелектуального продукту наукових працівників університету, інших електронних документів з фондів бібліотеки, на які не встановлено (знято) обмеження щодо авторського та суміжних прав; надання відкритого доступу до них засобами Інтернет-технологій, поширення цих матеріалів у середовищі світового науково-освітнього товариства. Мета та завдання ІгVSPU:

- Забезпечення місця та способу централізованого і довготривалого зберігання в електронному вигляді повних текстів наукових публікацій.
- Сприяння зростанню популярності університету шляхом представлення його наукової продукції у мережі Інтернет.
- Збільшення індексу цитування (імпакт-фактору) шляхом забезпечення вільного доступу до наукових публікацій працівників університету за допомогою Інтернету.
- Створення надійної і доступної системи обліку публікацій наукових робіт інститутів, факультету та окремих працівників.

ІгVSPU є універсальним за змістом науковим зібранням. Структура університетського інституційного репозитарію складається із публікацій наукових працівників університету, згрупованих за такими рубриками (колекціями): «Автореферати дисертацій», «Наукові публікації» (згруповані за видами видань та розділами знань), «Навчально-методичні видання», «Красознавчі видання» (у т. ч. видання з історії університету), «Наукові публікації бібліотеки», «Електронні видання» та інші.

Загальне управління здійснює Координаційна рада з роботи над репозитарієм, до якої входять проректор з наукової роботи, директор бібліотеки, завідувач відділу інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотечних процесів (адміністратор репозитарію), координатор локальної мережі університету та мережі Інтернет. Бібліотека виступає координатором та основним виконавцем процесу створення IrvSPU. Технічну та програмну підтримку, працездатність програмних засобів, збереження електронних документів забезпечує відділ інформаційних технологій та комп'ютерного забезпечення бібліотечних процесів та особи, відповідальні за функціонування локальної мережі університету та мережі Інтернет.

Поповнення IrvSPU відбувається шляхом самоархівування творів авторами або шляхом передачі документів до бібліотеки. Депозитором виступає як автор, так і уповноважений працівник бібліотеки. Відкритий доступ не відмінює авторського права. Виняткове право на твір автор реалізує, добровільно ухвалюючи рішення про представлення своєї публікації в Інтернеті. Університет має право на розміщення в Інтернеті своїх наукових праць як видавець [1]. Правовідносини з авторами регулюються за допомогою угоди, яка під час передачі творів до IrvSPU підписується між автором та бібліотекою, що визначає ступінь захисту матеріалу (вільне використання, обмежене використання, тільки для читання) та згода на включення матеріалів до IrvSPU у відповідну рубрику (колекцію). Працівники бібліотеки беруть на себе відповідальність інформувати дослідників про прозору та зрозумілу систему копірайтів, включаючи питання захисту авторських прав.

З метою впровадження Інституційного репозитарію бібліотекою розроблено пілотний проект, який передбачає декілька етапів. На першому етапі IrvSPU обмежується електронними повнотекстовими документами з фондів бібліотеки, що не мають обмежень на авторське та суміжні права, або надаються бібліотеці правовласниками на основі прийнятих «Правил прийому, обліку і розміщення електронних наукових та навчально-методичних матеріалів у бібліотеці» та розміщуються на сайті бібліотеки. Бібліотека забезпечує підписання автором та відповідальним бібліотечним працівником «Угоди передачі до бібліотеки електронних версій наукових та навчально-методичних матеріалів». Поповнення репозитарію здійснюється шляхом самоархівування творів авторами або шляхом передачі документів до бібліотеки.

Успішно виконавши перший етап пілотного проекту наша бібліотека приступила до наступного етапу. Другий етап передбачає зберігання матеріалів у електронному сховищі даних на сервері бібліотеки (університету) та організацію он-лайн доступу до нього через веб-інтерфейс. На другому етапі IrvSPU створюватиметься за допомогою програмного забезпечення відкритого доступу DSpace, дозволяючи тим самим інтегрувати електронний репозитарій у міжнародні реєстри ROAR, OpenDOAR та інші та позитивно впливає на вебметричний рейтинг університету.

Наразі у вільному доступі знаходиться понад 200 публікацій. Бібліотека продовжує популяризувати переваги відкритого доступу та залучати вчених університету до співпраці у цьому напрямі, звертаючи особливу увагу на молодих науковців.

Висновок. Створення інституційного репозитарію – перспективний напрям діяльності бібліотеки, що відкриває нові можливості та рішення щодо інформаційного забезпечення навчального процесу та наукової діяльності вищого навчального закладу. На бібліотеку, як на головну ланку публічної інформаційної інфраструктури, покладено важливу місію пропагувати відкритий доступ як спосіб поширення знань заради розвитку науки та освіти та прискорення модернізації країни, що неможливо без максимального доступу до знань та інформації. Бібліотекам слід розвивати інституційні політики та стратегії розповсюдження наукових досліджень, максимізації їх відкритості, доступності та наукового впливу. У будь-якому випадку репозитарій виконує важливі для університету функції, серед яких: інтеграція у світовий науковий простір; кількісне визначення якості

проведених наукових досліджень, що сприяє підвищенню іміджу університету як центру освіти та науки. А ціль та вигода наукового працівника від подання публікацій до інституційного репозитарію: швидке розповсюдження наукових результатів; підвищення індексу цитування; створення нових оперативних інтернет-видань актуальної тематики.

Література

1. Захарова Г.М. Управление авторскими правами при создании репозитариев открытого доступа / Г.М. Захарова // Науч. и техн. б-ки. – 2011. – № 9. – С. 60-69.
2. Открытый доступ: зарубежный и отечественный опыт – состояние и перспективы / Я. Л. Шрайберг, М. В. Гончаров, А. И. Земсков, К. А. Колосов // Науч. и техн. б-ки. – 2012. – № 8. – С. 5-13.
3. Ярошенко Т. Зелений шлях відкритого доступу. Репозитарії та їх роль у науковій комунікації: перші двадцять років / Тетяна Ярошенко // Бібліотечний вісник. – 2011. – № 5. – С. 3-10.